

Рени Манова

(България, София, СУ “Св. Кл. Охридски“)

In memoriam

Елена Хаджиева (1957 - 2020)

Професор д-р Елена Хаджиева е преподавател в катедрата „Български език като чужд“ (Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“) от основаването ѝ. Тя винаги е работила с любословски плам, за да направи пълноценна срещата на чуждестранните студенти с българския език и с българската култура.

Трудовете на професор Хаджиева в полето на приложната лингвистика са свидетелство за неуморен труд, усърдие и всеотдайност. Научните интереси на авторката са разнообразни: в областта на езиковата интерференция, на добрите практики в чуждоезиковото обучение, на успешния межкултурен диалог.

Акцент в изследванията на професор Хаджиева се поставя върху конституирането и развоя на приложната лингвистика като интердисциплинарно поле, чиято основа е усвояването на езика.

От изключителна полза за чужденците, изучаващи български език, са учебниците и учебните книги, създадени под нейно ръководство. Трябва да се изтъкне умението на професор Хаджиева да изработва иновативна концепция при съставянето на помагалата, както и да привлича изтъкнати наши и чуждестранни учени (проф. д-р Т. Шопов, д-р Д. Мосъп и др.), като ги кани в авторските колективи.

Професор Хаджиева винаги е подпомагала със съвети и наставления целия колектив на катедрата „Български език като чужд“ – главни асистенти и докторанти. Грижила се е за кариерното развитие на младите учени, както и за качествената подготовка на магистрантите от МП „Език и културно пространство (приложна лингвистика – български език като чужд)“. През юни 2016 г. докторска дисертация на тема "Българското историческо и културно пространство (визуализация на обучението по български език като чужд)" защитава по блестящ начин нейният докторант Радослав Спасов (доц. д-р в Историческия факултет на Софийския университет).

Изследванията на авторката включват няколко основни тематични ядра, сред които:

- етикетните единици в обучението по български език като чужд;
- фразеологизмите в обучението по български език като чужд;
- анализ на грешките в обучителния процес;
- иновативни практики при преподаването на българския език като чужд;
- ролята на превода в обучението по български език като чужд;
- межкултурното общуване и лингвокултурните различия.

Професор Хаджиева - за грешките в обучителния процес

Рени Манова

„Български език като чужд. Типове грешки при създаване и превод на текст“ (2019 г.)¹

Формирането на комуникативна компетентност у обучаваните включва множество компоненти, сред които свободното изразяване на български език. Оттук идва необходимостта грешките в междинния език да бъдат преодолени. Преди това обаче отклоненията трябва да бъдат описани и анализирани, както и да бъдат предложени начини за отстраняването им – упражнения, ролеви игри, комуникативни практики и др.

Анализът на грешките е ценен източник на информация за това какви компоненти да бъдат включени в учебния процес, така че той да бъде организиран по най-полезния за изучаващите езика начин.

Цялостната класификация на грешките в продукцията на изучаващите български език чужденци, която се предлага, има вида: *рецептивни грешки*; *морфологични грешки* като: грешки при членуване (липса на членуване или излишно членуване), глаголни форми (време и наклонение), грешно употребени предлози, грешки при формите за множествено число (бройна форма) неправилно съгласуване; *синтактични грешки* (неправилен словоред); *лексикални и стилистични*; *правописни и пунктуационни*; *фразеологични грешки* (неразбиране на значението на новите фразеологизми в българския език); *грешки при употреба на етикетните единици*; *грешки при писмени и при устен превод*; *интерферентни грешки*; *текстови* (грешки при създаване на писмен текст).

Направеният анализ показва, че основно грешките на чужденците, изучаващи български език, се проявяват при членуването, употребата на местоименията, на бройната форма, съвместната употреба на глаголното време. Предлагат се типови упражнения, които може да се прилагат, за да се преодолеят най-често допусканите отклонения.

Професор Хаджиева за иновативните практики в обучението

„Иновативни практики в чуждоезиковото обучение. Български език като чужд“ (2020 г.)²

Езикът е компонент от културата и етноспецифичен маркер, средство за пренос на остойности във времето духовни ценности.

Българският език е един от езиците на Европа. Увеличава се броят на обучаваните, които се стремят към висока компетентност на познанията по български език, култура и комуникация, с което вече се излиза от рамката на „малък и рядко изучаван“ език.

Дейностите и процедурите в чуждоезиковото обучение следва да са ориентирани към превръщането на изучаващите български език чужденци в пълноценни комуникатори и разпространители на българската цивилизация и култура.

¹ Е. Хаджиева, Р. Манова, В. Шушлина. Типове грешки при създаване и превод на текст. Български език като чужд. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2019, 240 с. ISBN:978-954-07-4749-1.

² Е. Хаджиева, Р. Манова, В. Шушлина. Иновативни практики в чуждоезиковото обучение. Български език като чужд. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2020, 181 с. ISBN 978-954-07-4904-4.

Професор Хаджиева за етикетните формули в обучението³

Според `Общата европейска референтна рамка на езиците` комуникативната компетентност включва комплекс от лингвистична, социолингвистична и прагматична компетентност. Лингвистичните маркери, означаващи социалните релации, са разнообразни в различните култури и се детерминират основно от няколко групи фактори, сред които роднински отношения, степен на близост между комуникаторите, стилистичен регистър на текста, в който са употребени (CEFR 2001: 119). Сред тези маркери се нареждат:

- поздрави при пристигане, при запознанство и представяне, при приключване на комуникацията;
- обръщения (официални, неофициални);
- конвенции при вземането на думата;
- експлетивни изрази (възклицания).

За чужденеца в новата езикова и културна среда е от първостепенно значение да се снабди с лексикален запас, който да му подсигури адекватно общуване с околните и да му позволи пълноценното включване в най-разнообразни социални дейности. При изучаването на българския език като чужд редица наблюдения потвърждават факта, че по-доброто усвояване на езиковите умения у обучаваните кореспондира с по-доброто ориентиране в сферата на национално специфичната култура на общуване в чуждата среда, каквато е за тях българската (Хаджиева/Hadzhieva 2014: 7).

Етикетните формули и фразеологичните единици са маркери на разговорната практика. Тяхното усвояване и използване спрямо комуникативната ситуация е свидетелство за високо равнище на социокултурна и комуникативна компетентност.

Особено внимание в международните чуждоезикови практики напоследък се отделя на социо- и интеркултурния контекст в обучението по чужд език, като взаимодействието между език и култура се определя като образователна политика, залегнала в основата на межкултурното общуване и процесите на глобализация на съвременното общество. Межкултурната компетентност включва освен знанията, свързани с моделите на общуване в чуждата езикова среда, също и уменията за практическото им прилагане. Дали даден модел на общуване е допустим, или подходящ за дадена комуникативна ситуация, дали се харесва, или не – това зависи от индивидуалното възприятие на отделната личност и представителството на собствената му култура. Така изграждането на межкултурна компетентност има съществена роля и способства за възпитаването на толерантност по отношение на другостта и различието на духовните ценности, изразяващи се в културните специфики на отделните общества. Усвояването на речевите етикетни единици и нормите на етикетното поведение на чуждата култура е базисът на отворения межкултурен диалог, без който е невъзможно пълноценното общуване, осъществявано чрез

³ Етикетните речеви модели в обучителния процес по чужд език. Български език– списание на ИБЕ „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН 66 (2019), 4, 158–168 (в съавторство с Р. Манова).

реализацията на съответните комуникации в различните сфери на личния и обществения живот.

Професор Хаджиева за речевата практика на чуждестранните студенти⁴

Една от основните задачи на съвременното чуждоезиково обучение е да превърне изучаващите даден език в успешни комуникатори и участници в диалог.

Говоренето се нарежда сред ключовите компетентности в процеса на езиковото усвояване. Определяме хората, владеещи даден език, „говорещи езика“, т.е. умението за говорене съдържа в себе си всички други равнища от познаването на езиковата система.

Заниманията и упражненията, ориентирани към усъвършенстване на уменията за говорене, са основен компонент от всеки езиков курс. Добрите методически практики налагат разработването на автентични ситуации, наподобяващи естествената реч, така че обучаваните лесно да бъдат приобщени към новата езикова и културна среда.

При разработването на модел за преподаването на фразеологизмите на чужденци, следва да се постави акцент върху неологизмите сред фразеологизмите, като се разглеждат в контекст. Една от възможностите е, при преподаването, примерите да бъдат подбирани от учителя от форуми, новинарски и развлекателни сайтове, тъй като именно там се проявяват най-новите тенденции в съвременните речеве практики. По този начин, могат да бъдат онагледени новите значения, които придобиват фразеологичните единици.

За чужденците, изучаващи български език, ниво напреднали, представлява трудност да следят иновациите в речниковия състав, а оттам и функционирането на новите фразеологизми, независимо от високата им комуникативна компетентност. Бумът на неологизмите намира ярко отражение в публицистиката и в медийния език, а също и в съвременната разговорната практика, наситена със субстандартните подсистеми (жаргони, социални говори, просторечие) (Замбова 1999/Zambova 1999, Нещименко 2003/Neshimenko 2003).

Трудностите при усвояването на фразеологизмите се дължат на това, че те се състоят от лексикални единици, свързани в определена зависимост, които не могат да бъдат заменени и не търпят трансформации, значението не представлява съвкупност от значенията на съставлящите го елементи, а е преосмислено и ново. Но както пише К. Ничева, трудността произлиза не толкова от значенията на фразеологичните единици, тъй като те

най-често са универсални, еднакви (или близки) за различни, дори несродни езици (Ничева 1987/Nicheva 1987),

а от различните образи, с които тези значения се изразяват в отделните езици.

Експериментът, проведен с напреднали специализанти, включва няколко компонента. На първо място се обяснява значението на новите фразеологизми, ексцерпирани от Речника на новите думи. След това студентите представят аналог на

⁴ Вече говоря като българин. Българска реч XXIV, 2018, книга 3, 71-80. (в съавторство с Р. Манова)

майчиния си език. Следващата стъпка е чужденците сами да предложат ситуации, в които да употребят нови фразеологизми. Обучителят има ролята единствено на модератор, който да прецени доколко успешно е усвоено значението на новия фразеологизъм. Ролевата игра е изключително полезен способ за постигането на тази цел. При ролевите игри изучаващите чужд език изпълняват обучителни задачи посредством интеракция в групата, като се разпределят в различни конфигурации. Това е успешна форма на обучителна активност, която е особено ценна при развиването на уменията за говорене на чуждия език. Предимствата на ролевите и груповите задачи са свързани с насърчаването на отговорността и независимостта на учещите, с подобряването на мотивацията им и изграждането на чувство на кооперативност между тях (Ur 1991: 232).

Участниците в проведения експеримента условно са разпределени в две контролни групи:

1. Славянска група, или носители на славянски езици, като се имат предвид руски, полски, чешки, словашки и сърбохърватски език, с работен език руски.

2. Западна група, или носители на английски, немски, френски, испански и италиански език, с работен език английски.

Експериментът се състои в следното. На студентите в рамките на ролевата игра са предложени за разиграване три ситуации:

- *В самолета;*
- *В ресторанта;*
- *На интервю за работа.*

Целта е обучаваните да бъдат провокирани сами да употребят вече разбраните нови фразеологизми. Ето някои примери от чужденците, представители на славянската група (поляци):

Ситуация № 1 В самолета

Пътник (студент 1) към стюардесата (студент 2):

Пътник: Извинете, кога ще излетим? Много се бавим.

Стюардеса: Съвсем скоро, господине. Не се тревожете.

Пътник: Добре, защото се страхувам от високото и в д и г а м и с е а д р е н а л и н ъ т от предстоящия полет.

Ситуация № 2 В ресторанта

Клиент (студент 1) и сервитьор (студент 2)

Клиент: Сервитьор, извинете, къде ми е супата? Чакам вече половин час.

Сервитьор: Ще дойде след пет минути, госпожо.

Клиент: Търпението ми се изчерпа, скоро ще я х н а м е т л а т а.

Ситуация № 3 На интервю за работа

Шеф(студент 1) и кандидат за работното място (студент 2)

Шефът: Здравейте! Представете се с няколко думи.

Кандидатът: Здравейте! Казвам се Иван Петров. Добър съм в програмирането и говоря перфектен италиански.

Шефът: Така ли? Аз също знам италиански. Имаме д о п и р н и т о ч к и. Ти се справи най-добре на теста и си назначен.

След интервюто.

Кандидатът: Е, у д р и л с ъ м б и н г о т о с тази нова работа! Супер!

В предложените от студентите ситуации е демонстрирано овладяване на значението на новите фразеологизми „вдигам адреналина“ и „яхвам метлата“. Допусканите отклонения се изразяват в неправилния словоред на клитиките *и вдига ми се адреналинът от предстоящия полет* вм. *и ми се вдига адреналинът от предстоящия полет* (Ситуация № 1). Фразеологизмът „яхвам метлата“ обичайно се използва за неучастник в ситуацията, за когото се говори (-говорещ, -слушаш), а в случая е използван в първо лице като речев акт *комисив*, т.е. като закана (Ситуация № 2).

Ситуация № 3 представя пример за успешна употреба на фразеологизма „допирни точки“, но също така се наблюдава грешка вм. „ударил съм бингото“ се използва „удрил съм бингото“. В третата ситуация от ролевата игра прави впечатление неуместната употреба на някои етикетни единици от студентите. Например използването на израза „Супер!“ е неприемливо в официална обстановка. Също така шефът би трябвало да използва „Вие“ формата и вместо *Ти се справи най-добре на теста и си назначен*, да каже: *Вие се справихте най-добре на теста и сте назначен*.

Професор Хаджиева за превода в обучението по български език като чужд⁵

Преводът е предаването на значението на даден текст от един език на друг, като се запазва смисълът, вложен в оригинала. При превода е важно да бъде запазен планът на съдържанието, доколкото това е възможно. Съществува набор от характеристики на качествения превод. Той трябва да има смисъл, да разкрива тоналността на оригинала, да притежава естествен модел на изразяване и да предизвиква сходна с оригиналната рецептивна реакция.

Преводът е въпрос на избор, който следва да бъде мотивиран. Изпускане, добавяне, промяна може да се прави само, ако предаването на значението изисква това.

Разбира се, че не съществува идеален текст (устен или писмен). Проследяването на допусканите грешки в речевата продукция на чужденците би послужило най-вече като ориентир за оптимизирането на обучителните техники. Освен това обратната информация за грешките при свързването на отделните изречения са важни с оглед избягването им и биха подпомогнали подобряването на качеството на текстовия продукт, създаван от студентите.

Основен постулат в лингвистично ориентираните подходи е, че езикът е инструмент на комуникацията, използван от комуникаторите с оглед на система от правила. В такъв случай преводът следва да се разглежда като модел на разговора по Грайс, при който преводачът общува с текста на чуждия език чрез коопериране с реципиента, според четирите максими: количество на информацията, качество или истинност, релевантност или консистентност на контекста, начин или яснота (Venuti 1998: 21).

Професор Хаджиева за фразеодидактиката⁶

⁵ За преводните грешки в българската речева практика на чужденци. Български език и литература, книжка 6/2019, година LXI, 616-625, ISSN 0323-9519 (Print). (в съавторство с Р. Манова)

Усвояването на фразеологията е ключов компонент от подготовката по български език като чужд. Самите чуждестранни студенти споделят, че в речевите актове на техните български колеги регулярно се чуват фразеологизми от типа: *вдигам адреналина, хвърлям в шах, преяждам с власт, опъвам чадър над някого, влизам в час* и др., които са с маркера „нови“ фразеологизми, но трудно разбираеми от не-носителите на българския език.

За да проверим степента на разговорност на тези студенти и познанията им по отношение на разглеждания тип лексика, предложихме 4 анкети, предназначени за напреднали чуждестранни студенти и специалисти.

Анкета № 1. Тя се състои от две задачи и е попълнена от 11 напреднали чуждестранни студенти, които се разпределят с оглед на майчиния си език, както следва: унгарски (9.09 %), корейски (9.09%), руски (27%), македонски (18%), сръбски (36%). Графиката онагледява разпределението им с оглед на майчиния език.

Първата задача от анкетата има за цел да провери доколко студентите извличат информация за значението на фразеологизма от контекста на неговата употреба. Предложеният откъс е от форум в интернет:

А когато си посредствен политик, яхнал случайно вълната на хорското недоволство, и непределагац на хората нищо друго освен "лесни" и популистки решения, да правиш скандали около себе си е едно от малкото неща, които ти държат висок рейтинга ...

<https://forum.xnetbg.net/index.php?topic=1389.msg21559#msg21559>

Фразеологизмът *я х в а м в ъ л н а т а* означава „възползвам се от някаква ситуация за постигане на определена цел“. От представените отговори с обясненията на

⁶ „Влизам в час“, или за новите фразеологизми в съвременната речева практика на чужденци – списание „Лингвистични проблеми“ с доклади от Научна конференция с международно участие „Лингвистиката: история, предизвикателства, перспективи“, 21-22 юни 2018, Благоевград, ЮЗУ „Неофит Рилски“, Година I, книжка 1, Университетско издателство „Неофит Рилски“, Благоевград, 2019, с. 320-330, ISSN: 2682-9673 (в съавторство с Р. Манова)

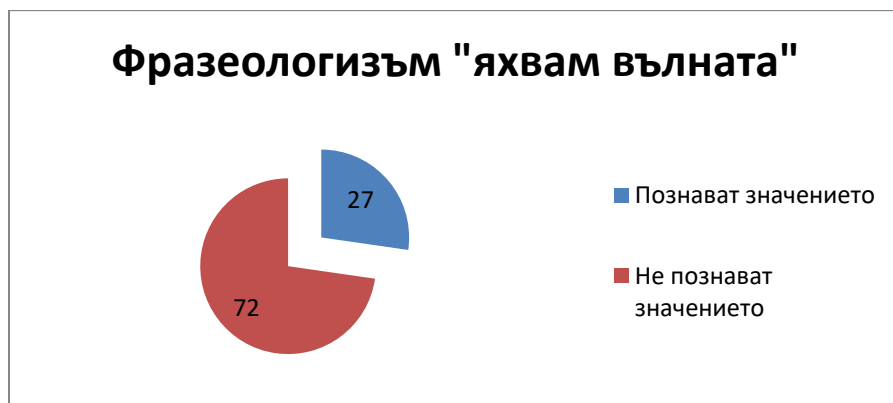
студентите става видно, че респондентите с майчин език корейски и унгарски са се справили със задачата да извлекат значението на фразеологизма от контекста. Един от представителите на сръбската група също се е ориентирал в значението. Верните отговори съставляват 27 % от общия брой. Към вярно изведените дефиниции, които студентите предлагат, може да се отнесат: *ползва чужда енергия за постигане на своята цел; лична облага за чужда сметка; се използва чуждата енергия за постигане на лични интереси.*

Чужденците от руската група дават следните грешни дефиниции на фразеологизма: *лоши думи, отношение; казвам нещо лошо; започване на някакъв глобален процес.*

Респондентите от македонската група дават следните грешни отговори: *да дадеш вината на някой друг за това, което си правил ти; застанал начело на група недоволни хора, а от сръбската група – да превземеш вина за нещо; попаднал някъде.*

Грешните отговори съставляват 72 %.

Следващата фигура представя съотношението *познатост – непознатост* на новия фразеологизъм „яхвам вълната“:

Може да се направи извод, че фразеологизмът *яхвам вълната* е сравнително непознат, контекстът в случая не може да помогне при определянето на смисъла му.

Втората задача от анкетата съдържа списък с нови фразеологизми. Студентите трябва да обяснят значението на всеки един фразеологизъм, като го употребят в свое изречение. Трите нови фразеологизма са *удрям бингото, светлина в края на тунела, обръщам палачинката*. Те имат следните дефиниции, ексцерпирани от Речника на новите думи в българския език (РНДБЕ 2010):

удрям бингото – постигам голям успех или печалба, изгода от нещо;

светлина в края на тунела – надежда за благоприятно развитие на нещо, за разрешаване на някакви сериозни проблеми;

обръщам палачинката – променям коренно поведението си, действията си или отношението си към нещо, обикн. с користна цел.

Отговорите показват, че значенията на фразеологизмите *светлина в края на тунела* и *удрям бингото* са познати на всички анкетирани чужденци (100 %). Най-често при дефинирането на *удрям бингото* стоят думите „късмет“, „печалба“, а при *светлина*

в края на тунела – „надежда“, „добро след злото“. Ето списък с дефинициите, дадени от студентите:

удрям бингото – късмет; голям късмет; печеля; печеля нещо; получавам най-доброто; късмет, улучване на добра работа, пари;

светлина в края на тунела – надежда, възможност; надежда, че ще се случи нещо хубаво; нарежда се хубаво; решение на определена задача; всичко, което сега ни е трудно, ще ни покаже колко е хубаво на края на трудния път; изведнъж проблемът намира решение; добро след зло; надежда, че след лошото идва добро.

Фразеологизмът *обръщам палачинката* е разпознат от 45 % от анкетиранияте. Най-често се дефинира като промяна спрямо интересите, уловен е нюансът коренна промяна, защото някои студенти използват израза „на 180 градуса“:

обръщам палачинката – които нямат свое мнение и правят каквото те искат; нещата се обръщат на 180 градуса; нещата се променят; бърза промяна на ситуация; всичко може да се обърне; минаване от една на друга страна според интереси; отмятам се от първоначалните си намерения; променям се; променям нещо.

За оптимизиране на знанията в областта на българската фразеологията може да се използват два пътя: да се търси функционално съотносителният фразеологизъм чрез превод на език-посредник или значението да се предава със свободно словосъчетание-тълкуване, като се дава пример за контекста на употреба. Както отбелязва Хаджиева, усвояването на българските фразеологични единици задължително преминава през етапа превод на английски език или друг западен език-посредник (Хаджиева 2017/Hadzhieva 2017). В случая усвоените от всички чуждестранни студенти нови фразеологизми имат съответствия в езика посредник (английски):

удрям бингото – hit the jackpot (англ.)

светлина в края на тунела – light at the end of the tunnel (англ.)

При *обръщам палачинката* няма такова съответствие, а изразът *turn the pancake over* се използва буквално при приготвянето на палачинки, като няма допълнителни конотации. Вероятно и затова при този фразеологизъм има повече грешки и е по-слабо познат.

На английски език също така присъства изразът *catch the wave*, който съответства на „яхвам вълната“.

Следователно има възможност грешките да бъдат намалени, като се търсят еквиваленти с най-фреквентно използвания контактен език (английски).

Голяма част от анкетиранияте студенти сами строят контекст на употреба на фразеологизмите, като дават примери с изречения⁷:

удрям бингото

Той е удрял бингото с тази жена.

Когато си играем с приятелите някоя игра без зависимост каква е всеки път аз ударям бингото.

Ударих бингото с тази инвестиция.

светлина в края на тунела

Никога не трябва да бързаме и да се жалим за това което ни се случва, но трябва да изчакаме до края, защото светлината е в края на тунела.

Винаги има светлина в края на тунела независимо колко лоша е ситуацията.

Ето е, Еврика, $x=3.15$. Сега ако ще стане този отговор за междино уравнение, значи се появява светлина в края на тунела, близо сме.

Не бъди такъв песимист, винаги има светлина в края на тунела.

обръщам палачинката

Той винаги беше за ЕС, то е обърнал палачинката и сега говори против него.

Всеки път когато някой ви прави се чувствате безполезни или ви дразни просто може да му кажете „не се радвай толкова, защото и аз знам да обръщам палачинката“

От утре обръщам палачинката – започвам редовно да тренирам.

Прави впечатление, че при използването на фразеологизмите в изречения са налице някои грешки. Знае се, че фразеологизмите са устойчиви формули с фиксиран състав, който не се променя, т.е. не би следвало да се каже „светлината е в края на тунела“. Регистрират се грешки и при формите на глаголният компонент от фразеологизма: „ударям бингото“ вм. „удрям“; „той е удрял“ вм. „той е ударил“.

На базата на отговорите от анкетата може да се обобщи, че студентите познават голям брой от новите фразеологизми, като успяват да обяснят значението им и да съставят изречения. Разбира се, съществуват и пропуски в познанията им, които следва да бъдат сведени до минимум с повече упражнения и разговорни практики. Методически пътища в тази посока могат да бъдат създаването на диалози и комуникативни ситуации, наподобяващи автентична разговорна реч, в които да присъства информация за фразеологичните единици в българския език.

Научаването на новите фразеологизми, за които е присъща разговорна стилистична окраска и експресивна оцветеност, би позволило на студентите да се включват активно в разнообразни ситуации на общуване и да „влязат в час“ с българската културна среда и нейното пълноценно споделяне. Е. Хаджиева отбелязва, че „един от приоритетите на съвременното обучение по чужд език е изграждането на умения у обучаваните да търсят дадена „специфична“ информация в чуждия език, да я откриват и интерпретират“ (Хаджиева 2015: 100/Hadzhieva 2015: 100). В този смисъл

⁷ Запазен е автентичният правопис.

новите фразеологизми се явяват най-ценният резервоар на езикова и културна информация, тъй като присъстват в динамичните комуникативни практики.

Професор Хаджиева за междукултурното общуване и лингвокултурните различия⁸

В лексиката е закодирана значима информация за нравствените ориентири и ценностите на дадена културна общност. Установените в даден социум етикетни формули при общуване и фразеологични единици свидетелстват за когнитивните модели при възприемане на обкръжаващата действителност. В процеса на изучаването на езика като чужд именно усвояването на тези компоненти на комуникацията се явяват ключови за осъществяването на пълноценна интеракция между общуващите.

Устойчивите сравнения заемат значително място във фразеологичния фонд на езиците. Те са особен вид структурно-семантични единства, изградени въз основа на логическото сравнение. В своето историческо развитие човекът постоянно се сблъсква с нови, непознати явления от действителността, които съпоставя и сравнява с добре познатото (Витанова 2012: 55/Vitanova 2012: 55).

Сравнението е органически присъщо на човешката мисловна и практическа дейност и е един от най-старите начини за опознаване на заобикалящия го свят (Кювлиева-Мишайкова 1986/ Kyuvlieva-Mishaykova 1986).

Устойчивите сравнения характеризират разнообразни човешки прояви, състояния, качества на човешката психика. Чрез тях се характеризират всички значими аспекти в живота на човека, създава се представа за неговия интелектуален и морално-етичен образ, за социалния му статус и физическите му качества. Като част от фразеологията на българския език устойчивите сравнения са носители на културен елемент, на фонові знания за светоусещането на българина, за неговия начин на живот, бит, традиции, външен вид.

Сравнението се въплъщава в езика в разнородни сравнителни конструкции, в които намира отражение логическият модел, стоящ в неговата основа. Моделът на сравнение включва в себе си обект на сравнение (какво се сравнява), еталон на сравнението (с който се сравнява) и показател на сравнителното отношение (Легурска 2015: 52/Legurska 2015: 52).

А н к е т н о п р о у ч в а н е . И з в о д и

В изследването е приложен методът анкета с напреднали чуждестранни студенти (ниво Б2) от СУ „Св. Климент Охридски“ – 30 души (майчин език – руски). Тя показва какви различия, но и сходства се проявяват при езиковите единици, които са придобили символно, образно-метафорично значение в културата (о б р а з н и т е с р а в н е н и я , п о с л о в и ц и т е и п о г о в о р к и т е). Обект на изследване в случая се явява триадата *език-култура-човек*. Студентите разполагат с един час да попълнят анкетата, без да ползват помощни материали (речници, интернет и др.) Ще бъдат представени отговорите, регистрирани с най-голяма фреквентност.

⁸ Лингвокултурните различия в обучението по български език като чужд – В: Сборник с доклади от Годишната научна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ 2020 г. (под печат) (в съавторство с Р. Манова)

Пословиците и поговорките са важна част от културата на различните народи. Ето някои примери:

• *A zebra does not despise its stripes.* Тази поговорка принадлежи на масаите в Африка и изразява оценяването на нещата такива, каквито са. Има сходна поговорка в мексиканската култура *I dance to the tune that is played.*

• *A man's tongue is his sword.* Тази поговорка е арабска и отразява схващането, че думите трябва да се ценят и да се използват внимателно.

Задачите в анкетата са две:

1. Какво е значението на следващите български фрази?

Употребете ги в свои изречения. Преведете ги на майчиния си език и обяснете разликите.

пазя като очите си
лек като перце
дебел като свиня
мълча като риба
ploska като дъска
коса като коприна
зъби като бисер

2. Напишете пет пословици или поговорки на майчиния си език. Имат ли съответствия на български език?

Чуждестранните студенти с майчин език руски превеждат българските образни сравнения по следния начин:

1. *пазя като очите си* (бълг.) *беречь как зеницу ока* (рус.)
2. *лек като перце* (бълг.) *легкий как перышко* (рус.)
3. *дебел като свиня* (бълг.) *толстый как свинья* (рус.)
4. *мълча като риба* (бълг.) *молчит как рыба* (рус.)
5. *ploska като дъска* (бълг.) *ploskaya как доска* (рус.)

Изводът, който се налага, е, че при по-голямата част от сравненията онова, с което се сравнява, съвпада в българския и руския език.

За две от предложените сравнения не са посочени преводни еквиваленти: *коса като коприна*, *зъби като бисер*, или са дадени неточни преводи. Пример: *волосы как солома* (букв. *коса като слама*), *зубы чистый до белезны* (*чисто бели зъби*).

Втората задача от анкетата има за цел да провери доколко съществуват съответствия във фонда на пословиците и поговорките при близкородствени езици. Ще бъдат описани следните представени от чужденците примери:

1. *Делить шкуру неубитого м е д в е д я* (букв. *деля кожата на неубитата мечка*) *правя нещо предварително*. На български език има сходно значение, отново с анималистичен компонент „риба“ *Рибата е още в морето*.

2. *Это ещё ц в е т о ч к и, я г о д к и в п е р е д и* (букв. *това са само цветовете, чакай ягодите*) *Още нищо не си видял* (бълг.).

3. *Куй ж е л е з о, пока горячо*. При този пример е налице пълен еквивалент на български език: *Желязото се кове, докато е горещо*.

4. *Сто ударов мало, когда по чукой спине*. И в този случай се наблюдава пълно съответствие на български език: *На чужд гръб и сто тояги са малко*.

Рени Манова

5. *Вымок до митки*. Отново е налице еквивалент: *Намокрех се до кости*.

Руснаците, участващи в проучването, представят следните съответствия на българските образни сравнения

- хубав като капка* (бълг.) *красивый как капле* (рус.)
хубав като картинка (бълг.) *красивый как картинка* (рус.)
грозна като крокодил (бълг.) *страшная как крокодил* (рус.)
грозен като дявол (бълг.) *страшная как дявол* (рус.)
слаб като скелет (бълг.) *худой как скелет* (рус.)

Обясненията, които дават на значенията, са следните:

- *хубав като капка* – *хороший человек*
- *хубав като картинка* – *красивый, интересный, впечатляющий человек*
- *грозна като крокодил* – *очень не красивая*
- *грозен като дявол* – *плохой, опасный человек*
- *слаб като скелет* – *очень слабый человек*

На базата на примерите може да се заключи, че в повечето случаи са налице съвпадения и във формата, и в образната основа на устойчивите сравнения и пословиците в руски и български език. Естествено, съществуват отделни отлики, които са свидетелство за начина на мислене, детерминиран от спецификата на съответната култура. Знае се, че всяка култура разполага с набор от ценности и познания, които подсиуряват нейното съществуване и консолидират нейните членове, като в същото време са маркер, оразличаващ я от другите. Р. Крейпо в своето изследване (Крейпо 2000: 25/Креуро 2000: 25) дефинира културата по следния начин:

системата от идеи, чувства и стратегии на оцеляване на една конкретна група хора.

Вече е разработен Речник на народната духовна култура на българите, който съдържа ключови реалии от българския свят (Барболова 2018/Barbolova 2018). В него е отразен обликът на българската езикова картина.

Езикът е културен маркер, транслатор на идентичности и аксиологически парадигми. Освен че съществуват сходни модели на осмисляне на действителността и на репрезентиране на базови концепти, носителите на всеки език сегментират действителността, която ги заобикаля, по автентичен начин. Поради тази причина успешното изучаване на чужд език предполага и запознаването с традициите, вярванията и представите, както и с ключовите реалии на общността. Тогава ще е налице равнопоставен диалог между представители на две различни култури.